

**Ieva Daniūnaitė, Gražina Kašlėjūtė,
Aušra Kurienė, Erna Petkutė**

**Przeciwdziałanie krzywdzeniu dzieci
na Litwie - interwencja i profilaktyka**

Dziecko Krzywdzone : teoria, badania, praktyka 12/4, 65-77

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Przeciwdziałanie krzywdzeniu dzieci na Litwie – interwencja i profilaktyka

IEVA DANIŪNAITĖ, GRAŽINA KAŠLĖJŪTĖ, AUŠRA KURIENĖ, ERNA PETKUTĖ

Centrum Pomocy Dzieciom (Paramos vaikams centras), Litwa

W artykule opisano przykłady dobrych praktyk zapobiegania krzywdzeniu dzieci oraz interwencji w przypadkach krzywdzenia. Prezentowane programy realizowane są przez organizację pozarządową Centrum Pomocy Dzieciom w Wilnie. Organizacja dąży do tego, by podejmowane działania stały się stałym elementem systemu ochrony dzieci.

SŁOWA KLUCZOWE:

DZIECKO, PROFILAKTYKA, KRZYWDZENIE, INTERWENCJA INTERDYSCYPLINARNA, LITWA

Badania i praktyka pokazują, że najskuteczniejszymi środkami służącymi ochronie dzieci są działania podejmowane w ramach wczesnej profilaktyki pierwotnej. Mimo to system pomocy społecznej na Litwie skupia się przede wszystkim na pracy z rodzinami wysokiego ryzyka i na zapobieganiu skutkom krzywdzenia dzieci. Profesjonaliści pracujący w tym systemie powinni poświęcać dużo więcej uwagi niemowlętom i małym dzieciom. Ta grupa dzieci jest szczególnie narażona na krzywdzenie ze względu na całkowitą zależność od dorosłych i wrażliwość charakterystyczną dla tego stadium rozwoju. Wiedza

i kompetencje większości specjalistów w dziedzinie pracy z rodzinami, które wychowują małe dzieci są niewystarczające. Specjalistom brakuje także kompetencji w rozwiązywaniu problemów dotyczących więzi emocjonalnej między dzieckiem a jego opiekunami. Relacja rodzic-dziecko może się stać najważniejszym czynnikiem ryzyka krzywdzenia lub wskaźnikiem trwającego krzywdzenia emocjonalnego. System opieki zdrowotnej na Litwie skupia się przede wszystkim na zdrowiu somatycznym niemowląt i dzieci, ucząc rodziców zasad właściwej pielęgnacji dziecka, która jest ważna, ale niewystarczająca.

Zapobieganie krzywdzeniu dzieci

W ostatnich latach na Litwie uruchomiono kilka programów koncentrujących się kształtowaniu prawidłowych kompetencji rodzicielskich. Po przeanalizowaniu aktualnej praktyki na Litwie

i najlepszych praktyk w innych krajach, Centrum Pomocy Dzieciom opracowało i upowszechniło dwa skuteczne programy: program wspierania bezpiecznych więzi w rodzinie SAFE oraz

program doskonalenia pozytywnych umiejętności rodzicielskich. Mogą być one wykorzystywane jako narzędzia wczesnej profilaktyki w pracy z rodzinami i rodzicami. Mogą także służyć jako

skuteczne narzędzia w przypadkach krzywdzenia dzieci. W dalszej części artykułu opisano te programy, proces ich powstania oraz rezultaty ich stosowania.

Wspieranie bezpiecznych więzi – program edukacji rodzin (SAFE)

Twórcą programu SAFE jest Karl Heinz Brisch, doktor nauk medycznych, psychiatra i psychoterapeuta dzieci i młodzieży, który pracuje w szpitalu im. dr. Haunera przy Uniwersytecie Monachijskim. W 2009 roku Centrum Pomocy Dzieciom zaprosiło doktora Brischa na Litwę, aby podzielił się wiedzą i doświadczeniem z miejscowymi specjalistami. Realizację programu SAFE na Litwie rozpoczęto w 2010 roku.

Program SAFE opiera się na teorii przywiązania, zgodnie z którą przywiązanie to powstająca z upływem czasu więź między dzieckiem a jego stale dostępnym głównym opiekunem. Pierwsza relacja przywiązaniowa powstaje w ciągu początkowych 9–12 miesięcy życia dziecka. Ta relacja determinuje rozwój fizyczny, poznawczy i emocjonalny dziecka, a także jego zdolność do budowania trwałych związków w ciągu całego życia. Przywiązanie bezpieczne wiąże się z korzystniejszym fizycznym, poznawczym, emocjonalnym i społecznym rozwojem dziecka w przyszłości. Warunkiem powstania bezpiecznej więzi jest wysoki poziom wrażliwości rodzica. Program SAFE wspiera budowanie bezpiecznych więzi między dziećmi a ich rodzicami.

Cele programu:

1. bezpieczeństwo rodziców
2. bezpieczeństwo dziecka
3. wspieranie bezpiecznej więzi między rodzicem a dzieckiem
4. zapobieganie zaburzeniom przywiązania i przeniesieniu traumy rodzica na dziecko
5. edukowanie rodziców na temat bezpiecznego przywiązania i potrzeb niemowlęcia.

Dzięki uczestnictwu w programie SAFE rodzice uczą się lepiej rozpoznawać potrzeby emocjonalne swoich dzieci i wspierać budowanie

bezpiecznej więzi przez wrażliwą interakcję z dzieckiem (kontakt wzrokowy, kontakt fizyczny, mowa). Przez analizę nagrań wideo rodzice uczą się dostrzegać, interpretować oraz szybko i prawidłowo reagować na sygnały wysyłane przez dziecko. Program koncentruje się również na związku rodziców po narodzinach dziecka.

Program SAFE składa się z czterech modułów: całodzienne spotkania grupowe przed narodzinami dziecka i po nich; trening wrażliwości; konsultacje indywidualne i telefon zaufania; terapia skoncentrowana na traumie. W programie wykorzystuje się takie metody, jak prezentacja teorii przywiązania i materiału wideo, dyskusje w małych i dużych grupach, ćwiczenia relaksacyjne oraz zabawy oparte na odgrywaniu ról.

Program SAFE jest adresowany do rodziców, którzy spodziewają się dziecka. Nowi uczestnicy dołączają do programu między 20. a 23. tygodniem ciąży. Spotkania prowadzone są w małych grupach (5–6 par lub 10–12 samotnych rodziców) do końca pierwszego roku życia dziecka. Grupa spotyka się raz w miesiącu, w niedzielę. Rodzice uczestniczą w spotkaniach do 4 tygodni przed porodem i po 6 tygodniach od narodzin dziecka, a po porodzie przychodzą na spotkania z dzieckiem. Odbywają się także spotkania indywidualne. Przed narodzinami dziecka z każdym z rodziców przeprowadza się indywidualny Wywiad dotyczący przywiązania (Adult Attachment Interview), który odnosi się do ich doświadczeń przywiązaniowych i traumatycznych przeżyć. Ponadto po porodzie odbywają się cztery spotkania indywidualne z rodzicami, podczas których analizowane są nagrania wideo dotyczące praktycznych umiejętności w interakcji z dzieckiem (w ramach treningu wrażliwości): karmienia, przewijania, kąpania i stawiania granic.

Realizacja programu na Litwie

W latach 2010-2011 z powodzeniem wdrożono program SAFE w Wilnie. W 2011 roku Centrum Pomocy Dzieciom rozpoczęło realizację programu „Chrońmy wczesne dzieciństwo”. Podjęto decyzję o rozszerzeniu programu SAFE na całą Litwę i zaadaptowaniu go do potrzeb pracy z rodzinami wysokiego ryzyka. Przeszkolono 15 profesjonalistów (psychologów, specjalistów w dziedzinie ochrony praw dziecka, pracowników socjalnych, pedagogów i psychiatrów), którzy uzyskali kwalifikacje do pracy ze spodziewającymi się dziecka rodzinami z grup ryzyka. Specjaliści zapoznali się z teorią przywiązania i metodologią pracy z rodzicami oraz przyswoili sobie praktyczne umiejętności potrzebne do wspierania bezpiecznej więzi między niemowlęciem a rodzicami. Zachęcano ich do tego, aby w swojej społeczności (np. na terenie swojej gminy) zorganizowali i poprowadzili grupę SAFE dla spodziewających się dziecka rodziców z grupy ryzyka.

Oparte na programie SAFE grupy treningowe dla matek z grupy ryzyka utworzono w siedmiu gminach: w Wilnie i okręgu wileńskim oraz w miastach Olita, Uciana, Malaty, Szyrwinty i Jeziorosy. W warsztatach uczestniczyło łącznie 51 matek spodziewających się dziecka. Wszystkie uczestniczki uznano za matki z grupy ryzyka, ze względu na dorastanie w domach dziecka, pochodzenie z rodzin charakteryzujących się wysokim ryzykiem krzywdzenia, doświadczanie krzywdzenia emocjonalnego, fizycznego lub seksualnego, wychowywanie 4–8 dzieci, niewystarczające umiejętności

społeczne, umieszczenie ich starszych dzieci w placówce opiekuńczej i samotne lub nastoletnie macierzyństwo. Specjaliści, którzy zdecydowali się na utworzenie grupy szkoleniowej, musieli prowadzić tę grupę bardzo umiejętnie i reagować na szczególne potrzeby uczestniczek.

Do największych trudności napotkanych w trakcie realizacji program SAFE należały: słaba motywacja rodziców i rezygnacja uczestników w trakcie procesu grupowego. Słaba motywacja rodzin zagrożonych krzywdzeniem do uczestnictwa w programie SAFE wiąże się z niskim poziomem motywacji do korzystania z pomocy i brakiem zaufania do specjalistów. Doświadczenia z kontaktów ze specjalistami i wspomnienia wcześniejszych, nieskutecznych interwencji w przypadku większości rodzin z grupy ryzyka są negatywne. Trzeba przy tym podkreślić, że udział w programie SAFE wymaga czasu i zaangażowania. W tym wypadku jednak sam program stał się skutecznym narzędziem budowania pozytywnych, motywujących relacji między matkami a specjalistami. Wykorzystano też praktyczne sposoby zwiększania motywacji do regularnego uczestnictwa w spotkaniach: żywność, podarunki, ubranka dla dzieci oraz inne produkty, które były bardzo ważne dla rodzin pozbawionych zasobów finansowych. Ponadto specjaliści musieli ze sobą współpracować, aby wyszukiwać potencjalne uczestniczki, motywować je do udziału w programie, podtrzymywać ich motywację i wspierać je w okresie, w którym odbywały się spotkania grupy.

Osiągnięcia

Do tej pory program SAFE na Litwie ukończyło 70 rodziców, w tym 51 matek z grup ryzyka. W trakcie projektu „Chrońmy wczesne dzieciństwo” na świat przyszło 51 dzieci. Ciągłe wsparcie specjalistów i uczestnictwo w warsztatach przyczyniło się do poprawy umiejętności rodzicielskich i społecznych: cztery rodziny usunięto z listy rodzin wysokiego ryzyka, a dwie nie zostały na nią wpisane, mimo że przed rozpoczęciem projektu rozważano taką

możliwość. Matki nabrały większego zaufania do pomocy społecznej, chętniej prosiły pracowników socjalnych o pomoc i przyjmowały oferowane wsparcie. Cztery matki znalazły pracę, dwie poprosiły o pomoc psychologiczną i ją otrzymały. Pod koniec projektu wszystkie dzieci mieszkały ze swoimi matkami pod nadzorem pracowników służb ochrony dzieci – żadne dziecko nie trafiło do instytucji opiekuńczej.

Doskonalenie pozytywnych umiejętności rodzicielskich

Realizację tego programu rozpoczęto w ramach projektu „Pozytywne rodzicielstwo”, finansowanego przez rząd holenderski. Centrum Pomocy Dzieciom (Paramos vaikams centras) i Centrum na Rzecz Zmian w Społeczności (Bandruomenių kaitos centras) z Litwy oraz holenderska organizacja JSO (Expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding), które wspólnie zrealizowały ten projekt, opracowały program doskonalenia umiejętności rodzicielskich i metody szkolenia. Autorami programu byli: Karin van Assen, Jolanta Błażaitė, Aušra Kurienė i Han Spanjaard.

Cele programu:

1. stymulowanie i promowanie pozytywnego rodzicielstwa na Litwie
2. uczenie rodziców wykorzystywania pozytywnych umiejętności rodzicielskich w procesie wychowawczym; zachęcenie ich do wychowywania dzieci w sposób bardziej demokratyczny (pozytywny, wspierający i chroniący)
3. zwiększenie liczby zdrowych i kompetentnych dzieci oraz rodziców czujących się pewnie w tej roli.

Program szkoleniowy składa się z kilku części. Rodzice zapoznają się z różnymi stylami wychowawczymi, potrzebami rozwojowymi dzieci oraz

zasadami kształtowania się zachowań dziecka. W trakcie szkolenia rodzice uczą się umiejętności rodzicielskich związanych z pozytywnym dyscyplinowaniem, takich jak: poświęcanie dziecku uwagi i nagradzanie; stawianie granic w sposób wolny od przemocy/krzywdzenia; korygujące kierowanie zachowaniem dziecka w trakcie aktywności oraz w sytuacjach wymagających separacji; stosowanie adekwatnych kar, które pomagają dziecku uczyć się przez doświadczenie i zmieniać swoje zachowanie, ale nie są krzywdzące ani szkodliwe dla jego rozwoju. Podczas każdego spotkania uczestnicy dostają zadanie domowe, które jest omawiane na kolejnym spotkaniu. Struktura każdego ze spotkań szkoleniowych obejmuje prezentację informacji, dyskusję, prezentację i omówienie materiałów wideo, odgrywanie ról, omówienie pracy domowej. Grupa rodziców spotyka się sześć razy, a każde spotkanie trwa dwie godziny (łącznie 12 godzin). Szkolenia prowadzone są przez profesjonalistów przy użyciu podręcznika „Pozytywne umiejętności rodzicielskie”.

Szkolenia są adresowane do rodziców i opiekunów małych dzieci (w wieku 3-10 lat), którzy mają pytania dotyczące wychowywania dzieci i pragną zdobyć nowe umiejętności.

Rozwój programu na Litwie

W latach 2010–2011 Centrum Pomocy Dzieciom z powodzeniem realizowało ten program. W 2011 roku Centrum rozpoczęło realizację projektu „Chrońmy wczesne dzieciństwo”. Ponieważ okazał się on skuteczny, zdecydowano o objęciu nim innych części Litwy. Pod koniec 2011 roku odbyło się szkolenie 18 specjalistów (psychologów, specjalistów w dziedzinie ochrony praw dziecka, pracowników socjalnych, pedagogów i psychiatrów). Uzgodniono, że poprowadzą oni szkolenia w zakresie pozytywnego rodzicielstwa w swoich gminach. Podczas szkolenia uczestnicy zdobyli wiedzę teoretyczną, metodologię i praktyczne umiejętności pomocne

w wychowywaniu dzieci – od pierwszych lat życia do okresu dojrzewania. Warsztaty zostały tak zaplanowane, aby były przystępne dla rodziców z różnych środowisk i warstw społecznych.

Warsztaty edukacyjne rozwijające pozytywne umiejętności rodzicielskie przeprowadzono w ośmiu litewskich gminach: w Wilnie i okręgu wileńskim, Kownie, Malatach, Szyrwintach, Ucianie, Jeziorosach i Olicie. Do udziału w warsztatach zaproszono rodziny z różnych grup społecznych.

Uczestnicy trafiali na warsztaty na dwa sposoby. Część rodzin po zapoznaniu się z ofertą

szkolenia przejawiała silną motywację, zgłaszała się na szkolenie z własnej inicjatywy i bardzo ceniła możliwość uczestnictwa w programie. Ci rodzice na ogół już wcześniej byli zwolennikami filozofii pozytywnego rodzicielstwa. Drugą grupę uczestników stanowiły rodziny borykające się z problemami wychowawczymi i społecznymi, uznane za rodziny wysokiego ryzyka, dotknięte problemem

krzywdzenia dzieci, przemocy domowej i alkoholizmu, bez wystarczających zasobów finansowych, umiejętności społecznych itp. Zmotywowanie tych rodzin do uczestnictwa w szkoleniach było niemałym wyzwaniem. Niezbędne było silne wsparcie, motywujące rozmowy oraz współpraca specjalistów w dziedzinie ochrony praw dziecka, pracowników socjalnych i psychologów.

Osiągnięcia

Do tej pory ponad 100 litewskich profesjonalistów ukończyło szkolenie uprawniające do prowadzenia warsztatów pozytywnych umiejętności rodzicielskich, a ponad 1500 rodziców wzięło udział w takich warsztatach. W trakcie realizacji

projektu „Chrońmy wczesne dzieciństwo” 397 rodziców (43 grupy) małych dzieci uczestniczyło w treningu pozytywnych umiejętności rodzicielskich i uczyło się, jak wychowywać dzieci bez przemocy.

Uwagi końcowe dotyczące programów profilaktyki krzywdzenia

Podsumowując realizację programów „Wspieranie Bezpiecznych Więzy w Rodzinach (SAFE)” i „Doskonalenie Pozytywnych Umiejętności Rodzicielskich” na Litwie, można powiedzieć, że uruchomienie tych programów było ważnym krokiem w kierunku lepszego systemu ochrony dzieci i skuteczniejszych działań na rzecz zapobiegania porzucaniu dzieci.

Rodziny, które uczestniczyły w obu programach, odniosły istotne korzyści:

- Rodzice zaczęli przejawiać większą chęć i gotowość do tego, by samodzielnie wychowywać swoje dzieci i aby robić to bardziej efektywnie; ich motywacja do bycia rodzicami wyraźnie wzrosła;
- Praktyczne działania i trening praktycznych umiejętności spowodowały mierzalną poprawę umiejętności rodzicielskich uczestników;
- Program długofalowy okazał się odpowiedniejszy dla rodzin wysokiego ryzyka, ponieważ zapewniał długotrwałe wsparcie i nadzór nad rodzinami oraz stwarzał więcej okazji do powtarzania wiadomości i ćwiczenia pozytywnych umiejętności;
- Wzrosła gotowość do współpracy ze specja-

listami w dziedzinie ochrony praw dziecka i pracownikami socjalnymi – rodziny chętniej wpuszczały specjalistów do domu, prosiły o pomoc i poszukiwały pomocy psychologicznej.

Ponieważ realizacja programów pozytywnego rodzicielstwa wymaga szczególnej wiedzy i kompetencji, szkolenia i stosowanie obu programów w codziennej pracy wywarły istotny wpływ na praktykę specjalistów:

- Profesjonaliści zostali wyposażeni w praktyczne, skuteczne programy. Wcześniej nie mieli żadnych narzędzi do pracy z rodzinami wychowującymi małe dzieci;
- Specjaliści zmienili nastawienie do rodzin z grupy ryzyka – stali się bardziej empatyczni i pełni zrozumienia;
- Specjaliści poczuli się wzmocnieni, dzięki czemu mogli zmienić dotychczasową praktykę – efektywniejsza organizacja pomocy rodzinom, mniej decyzji o zabraniu dzieci z rodziny, więcej uwagi poświęcanej rodzinom z małymi dziećmi;
- Zapobieganie objawom wypalenia zawodowego u specjalistów dzięki ciągłej superwizji;

- Poprawa poziomu wzajemnego zrozumienia, komunikacji i współpracy z zespołem profesjonalistów (specjalista w dziedzinie ochrony praw dziecka, pracownik socjalny, psycholog) pracujących w danej społeczności;
- Lepsza współpraca między gminami dzięki dzieleniu się doświadczeniem i praktykami w trakcie szkoleń i superwizji (organizacja pomocy dla rodzin, decyzje o zabranii dziecka z rodziny);
- Profesjonalistów zachęcano do poszukiwania dodatkowych zasobów w pracy z rodzinami wysokiego ryzyka: artykułów pierwszej potrzeby, żywności, pomieszczenia, w którym odbywały się spotkania grupowe, wsparcia finansowego.

Realizacja tych programów profilaktycznych umożliwiła lepsze relacje i wzajemne zrozumienie między rodzinami a specjalistami. Oba programy wzmocniły ich oraz zachęciły do rozmawiania

i wspólnego poszukiwania rozwiązań. Aby ten dialog trwał, konieczne są dalsze wysiłki w tym kierunku. Rodziny potrzebują ciągłych szkoleń, poradnictwa i monitorowania, a specjaliści nieustannej superwizji, aby utrzymać motywację i pozytywne nastawienie do pracy z rodzinami wysokiego ryzyka.

Oba programy okazały się skuteczne w inicjowaniu i wprowadzaniu zmian nie tylko na poziomie indywidualnym, ale także systemowym. Aby ów proces korzystnych zmian mógł postępować, niezbędny jest rozwój systemu ochrony dzieci i pomocy społecznej: wyższe kwalifikacje, ciągłe szkolenie i superwizje dla specjalistów, oraz pakiet skutecznych narzędzi oraz jasne procedury prawne i procedury ochrony dzieci.

Oba programy wzbudziły zainteresowanie rodzin i specjalistów z innych rejonów Litwy. Trwają poszukiwania źródeł finansowania, które umożliwiłyby ich kontynuację.

Wybrane wypowiedzi uczestników programów

„Dzięki tym warsztatom zrozumiałam, że nie chcę, aby moja córka miała dzieciństwo podobne do mojego. Nie chcę kontrolować jej tak rygorystycznie, jak to robiła moja matka. Nie będę jej zabraniała spotykać się z ojcem, jeśli będzie tego chciała. Zrobię wszystko, aby uchronić ją przed dorastaniem w domu dziecka. Jako nastolatka popełniłam wiele błędów, ale teraz mam Ewę i nie wyobrażam sobie życia bez niej...”

(uczestniczka warsztatów, 18 lat, Szyrwinty)

„Matki uczestniczące w naszym programie stały się sobie bardzo bliskie, co zwiększało ich motywację do udziału w spotkaniach grupy. Martwiły się, kiedy któraś z nich nie mogła przyjść na spotkanie: «Nie umawiajcie się na piątek, bo tego dnia nie będę mogła przyjść», «Kiedy będzie następne spotkanie Klubu Mam?» Dodawały sobie otuchy i dzieliły się doświadczeniem: «Nie trzymaj go przy sobie tak kurczowo, pozwól mu próbować chodzić. Będzie się przewracał, ale w końcu się nauczy». Pod koniec programu dwoje dzieci zrobiło swoje pierwsze kroki podczas naszego warsztatu!!! My też byliśmy bardzo podekscytowani.”

(profesjoniści, Szyrwinty)

„Z przyjemnością i zaskoczeniem obserwowałam matki z grupy ryzyka, jak bawiły się ze swoimi dziećmi i zajmowały się nimi z wielką czułością podczas naszych warsztatów. Naprawdę zaczęłam inaczej patrzeć na swoją pracę z tymi rodzinami.”

(specjalistka w dziedzinie ochrony praw dziecka, Uciana)

„Moja koleżanka, specjalistka w dziedzinie ochrony praw dziecka, zadzwoniła do mnie i zapytała, czy należy odebrać dziecko jednej z matek z grupy ryzyka, która uczestniczyła w naszych warsztatach. Odpowiedziałem bez wahania: «Nie, nie ma takiej potrzeby, ta kobieta i jej dziecko przychodzą na zajęcia i świetnie sobie radzą». Czuję, że moje nastawienie się zmienia, chcę ich (rodziców z grupy ryzyka) wspierać i uczyć, chcę im pomagać.”

(specjalista ds. ochrony praw dziecka, Jeziorosy)

Interwencja w przypadkach krzywdzenia dzieci

Jak dowiedzieliśmy się w poprzedniej części artykułu, programy profilaktyczne są inicjowane i realizowane na dużą skalę dopiero od kilku lat, najczęściej z inicjatywy organizacji pozarządowych. Instytucje państwowe skupiają się przede wszystkim na podejmowaniu interwencji w przypadkach krzywdzenia. Niestety duża część tych rodzin figuruje w rejestrach krzywdzenia od kilku, a nawet kilkunastu lat. Niektóre z nich od lat funkcjonują na tym samym, niskim poziomie, w innych sytuacja jest nawet gorsza niż przed podjęciem interwencji. Można wskazać kilka powodów tych niepowodzeń: zbyt późne podjęcie interwencji,

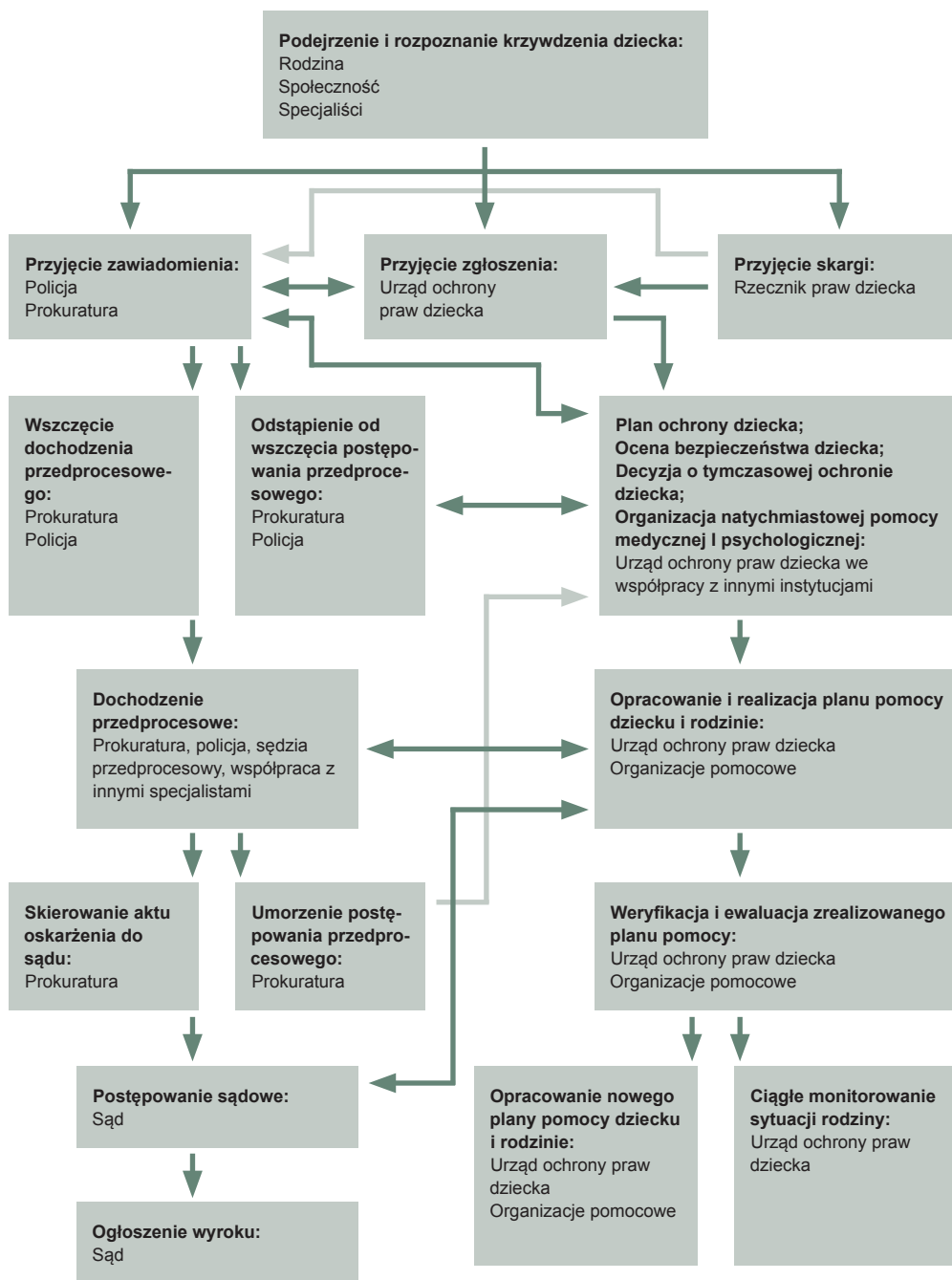
brak skoordynowanej współpracy między specjalistami/instytucjami, poczucie bezradności, brak wiedzy i kompetencji u profesjonalistów.

Poniżej przedstawiono schemat interwencji interdyscyplinarnej w przypadkach krzywdzenia dzieci wraz z wyjaśnieniami oraz wskazaniem dobrych praktyk i ograniczeń. Następnie omówiony zostanie przykład dobrej praktyki – interwencji interdyscyplinarnej w Centrum Pomocy Dzieciom.

Na rysunku 1 przedstawiono procedury obowiązujące w przypadkach krzywdzenia dzieci na Litwie, uczestniczące w tych działaniach instytucje oraz sposoby ich współpracy.

Rysunek 1. Działania interdyscyplinarne w przypadkach krzywdzenia dzieci

praktyka

Źródło: opracowanie własne.

Rozpoznawanie i zgłaszanie przypadków krzywdzenia dzieci

Zgodnie z litewskim prawem każdy przypadek krzywdzenia dzieci należy zgłosić urzędowi ochrony praw dziecka, który działa we wszystkich litewskich gminach (litewska Ustawa o prawach dziecka, kodeks cywilny Republiki Litewskiej). W przypadkach krzywdzenia fizycznego i wyko-

rzystywania seksualnego należy powiadomić prokuraturę / policję (kodeks karny Republiki Litewskiej). Zgłaszanie krzywdzenia dzieci jest obowiązkowe – każdy obywatel i profesjonalista oraz wszystkie instytucje są do tego prawnie zobligowane.

Plan ochrony i pomocy dziecku

- Każde zgłoszenie przypadku krzywdzenia przyjęte przez urząd ochrony praw dziecka zostaje sprawdzone. Jeśli do krzywdzenia dziecka dochodzi w rodzinie, konieczna jest ocena bezpieczeństwa dziecka i sytuacji rodziny. Urząd ochrony praw dziecka jest odpowiedzialny za przeprowadzenie tej oceny i podjęcie decyzji dotyczącej tego, czy konieczna jest natychmiastowa ochrona dziecka, a jeśli tak, to jakie środki należy przedsięwziąć. W razie potrzeby urząd organizuje natychmiastową pomoc medyczną/psychologiczną dla dziecka.
- W niektórych przypadkach urząd ochrony praw dziecka nawiązuje współpracę z innymi instytucjami już na etapie oceny sytuacji dziecka i rodziny, aby lepiej zrozumieć zakres problemu i zaplanować skuteczną interwencję.
- Niemal we wszystkich przypadkach krzywdzenia dzieci interwencja samego urzędu ochrony praw dziecka jest niewystarczająca, dlatego angażuje on inne instytucje w proces pomocy dziecku i rodzinie. Ta współpraca jest najefektywniejsza, gdy inne instytucje (organizacje pozarządowe, ośrodki pomocy społecznej, poradnie pedagogiczno-psychologiczne itp.) są angażowane już na etapie opracowywania planu

pomocy. Przeprowadza się wówczas wszechstronną ocenę sytuacji psychospołecznej dziecka i rodziny, planuje interdyscyplinarne działania interwencyjne, określa zadania poszczególnych specjalistów/instytucji oraz wyznacza termin zakończenia interwencji (lub kolejnych etapów tego procesu). Urząd ochrony praw dziecka powinien koordynować i nadzorować proces udzielania pomocy i jego rezultaty. Niestety w większości wypadków jego rola ogranicza się do kierowania dzieci i rodzin do innych instytucji.

- Po okresie przeznaczonym na interwencję urząd ochrony praw dziecka wraz z organizacjami partnerskimi, które udzielają pomocy danemu dziecku i jego rodzinie, ocenia skuteczność realizowanego planu. Podejmowana jest decyzja dotycząca tego, czy dziecko i rodzina potrzebują dalszej pomocy. Jeśli tak, opracowywana jest kontynuacja planu działań pomocowych, w której określa się dalsze cele, zadania poszczególnych instytucji oraz termin kolejnej ewaluacji. Jeśli dalsza pomoc nie jest potrzebna, urząd ochrony praw dziecka powinien przez pewien czas monitorować sytuację dziecka i rodziny.

Procedury prawne z udziałem dzieci

Procedury prawne – dochodzenie przedprocesowe i dochodzenie sądowe – są jasno opisane w regulacjach prawnych (kodeksie postępowania karnego i kodeksie postępowania cywilnego) i na

ogół prawidłowo realizowane. Specjaliści pracujący w obszarze ochrony praw dziecka powinni jednak pamiętać, że większość przepisów prawa litewskiego jest sformułowana z perspektywy

uczestnictwa dorosłych. Tylko nieliczne artykuły opisują szczególne warunki uczestnictwa dzieci w procedurach prawnych, na przykład art. 186 litewskiego kodeksu postępowania cywilnego zawiera zalecenia dotyczące przesłuchiwania dzieci. Większość takich przepisów, a także dodatkowe akty prawne (na przykład zarządzenia Prokuratora Generalnego) przyjmują formę zaleceń (rekomendacji), a co za tym idzie – to, czy zostaną wprowadzone w życie, zależy od woli, zrozumienia i wysiłków prokuratora, policjantów i sędziego. Nawet jeśli postępują oni zgodnie z tymi zaleceniami w przypadkach krzywdzenia dzieci, zwykle nie gwarantuje to skutecznej interwencji.

Profesjonaliści reprezentujący system prawny, podobnie jak wszyscy pozostali specjaliści, muszą

Współpraca interdyscyplinarna

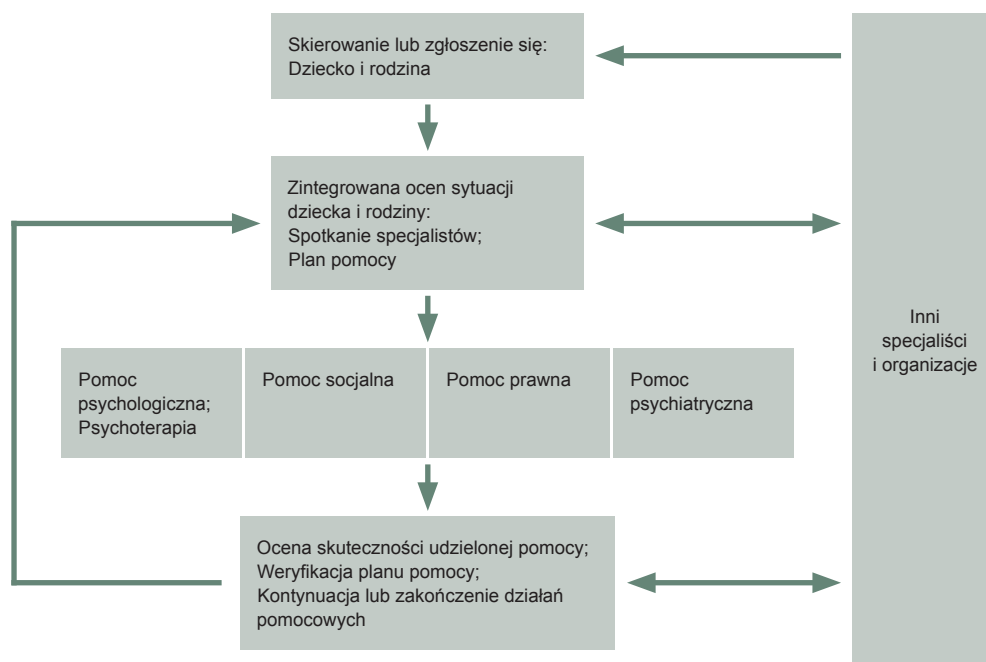
Pomyślna współpraca interdyscyplinarna i międzyinstytucjonalna jest jednym z najważniejszych czynników warunkujących skuteczność interwencji. Ścisła współpraca powinna się rozpocząć na początku procesu interwencji, jeszcze w fazie ewaluacji. Do cech i warunków efektywnej współpracy należą między innymi: stała komunikacja między instytucjami, jasne

pamiętać, że każde działanie podjęte w procesie interwencji wpływa na stan psychiczny dziecka i jego poczucie bezpieczeństwa. Jest to bardzo istotne w przypadkach wykorzystywania seksualnego, w których trudno uzyskać mocne dowody, a ryzyko traumy wtórnej jest bardzo wysokie. Wszystkie procedury z udziałem dzieci, na przykład przesłuchanie czy badanie przez biegłego, powinny zostać starannie zaplanowane i zrealizowane. Zgodnie z ogólną zasadą akcentowaną w konwencjach europejskich, dziecko powinno uczestniczyć w jak najmniejszej liczbie procedur prawnych, w przyjaznych warunkach. Przykładem dobrej praktyki są przesłuchania dzieci prowadzone z udziałem biegłego psychologa w przyjaznym pokoju przesłuchań.

określenie funkcji i ról każdej z instytucji, porozumienie w sprawie sposobów współpracy, koordynacja działań interdyscyplinarnych oraz regularne spotkania bezpośrednie.

Na rysunku 2 przedstawiono schemat organizacji pomocy dla dzieci – ofiar krzywdzenia oraz ich rodzin w Centrum Pomocy Dzieciom. Pomoc ta udzielana jest bezpłatnie.

Rysunek 2. Zintegrowana pomoc dla dzieci krzywdzonych i ich rodzin

Źródło: opracowanie własne.

Proces świadczenia pomocy:

- Dzieci, które doświadczyły krzywdzenia emocjonalnego, przemocy fizycznej lub wykorzystywania seksualnego, są kierowane do Centrum Pomocy Dzieciom przez specjalistów ds. ochrony praw dziecka, pracowników socjalnych, specjalistów ze szkół lub innych profesjonalistów; niektóre rodziny same zwracają się do Centrum o pomoc;
- Pierwszym krokiem w procesie pomocowym jest ocena psychologiczna stanu dziecka i sytuacji rodziny. Na ogół przeprowadza ją psycholog (psychologowie) albo zespół, w którego skład wchodzi psycholog i pracownik socjalny. Jeśli stan dziecka jest bardzo zaburzony, przeprowadza się także ocenę psychiatryczną. Na podstawie wyników ewaluacji opracowuje się plan pomocy dziecku i jego rodzinie.

We wszystkich wypadkach rodzic niebędący sprawcą krzywdzenia jest aktywnie zaangażowany w ten proces. Członkowie rodziny, którzy są sprawcami krzywdzenia, uczestniczą w procesie pomocy w zależności od historii krzywdzenia, swojej motywacji do zmiany oraz poziomu bezpieczeństwa dziecka. Jeśli dziecko mieszka w placówce opiekuńczej, to w proces pomocy zaangażowani są specjaliści odpowiedzialni za opiekę nad dzieckiem. Proces pomocowy w Centrum Pomocy Dzieciom koordynowany jest przez jednego ze specjalistów tej placówki. Jeśli w tym procesie uczestniczy więcej niż jedna instytucja, organizowane jest spotkanie interdyscyplinarne, w którym muszą uczestniczyć przedstawiciele urzędu ochrony praw dziecka. Podczas

kolejnego takiego spotkania podsumowuje się oceny przeprowadzone przez różne instytucje, określa się cele interwencji oraz role poszczególnych instytucji w procesie pomocy dziecku i rodzinie. Bardzo ważne jest wyznaczenie terminu zakończeniu interwencji (lub określonego jej etapu) i kolejnego spotkania interdyscyplinarnego służącego ocenie jej skuteczności.

- Pomoc dziecku i jego rodzinie udzielana jest na podstawie przeprowadzonej oceny i opracowanego planu pomocy. W zależności od potrzeb obejmuje ona pomoc psychologiczną, socjalną, psychiatryczną i prawną. Dziecko otrzymuje zwykle pomoc psychologiczną ukierunkowaną na radzenie sobie z traumą psychiczną i zminimalizowanie jej wpływu na stan psychiczny dziecka. W niektórych wypadkach pomocy psychologicznej udziela się także rodzicom w celu lepszej ochrony praw dziecka w procesie prawnym. Rodzicom oferuje się zazwyczaj wsparcie socjalne, aby zapewnić im wszystkie niezbędne gwarancje i świadczenia

socjalne. W zależności od potrzeb proces pomocowy może być krótko- lub długotrwały.

- Niezbędne jest ewaluacja skuteczności procesu pomocowego, która ma celu ustalenie, czy sytuacja dziecka i rodziny uległa poprawie i czy udało się osiągnąć cele interwencji. Ewaluację przeprowadza specjalista, który udzielał pomocy dziecku i jego rodzinie. Jeśli w procesie interwencji uczestniczyło więcej instytucji, organizuje się interdyscyplinarne spotkanie ewaluacyjne. Ewaluacja opiera się na ocenie aktualnego stanu dziecka i sytuacji rodziny, zmiany sytuacji od momentu podjęcia interwencji oraz poziomu bezpieczeństwa dziecka i jego aktualnych potrzeb. Podejmowana jest decyzja, czy dziecko i rodzina potrzebują dalszej pomocy. Jeśli tak, opracowywany jest nowy (zaktualizowany) plan działań pomocowych i wyznaczany termin kolejnej ewaluacji. Jeśli dalsza pomoc nie jest potrzebna, podejmowana jest decyzja dotycząca tego, czy i w jaki sposób sytuacja rodziny będzie monitorowana.

Uwagi końcowe dotyczące interwencji w przypadkach krzywdzenia dzieci

Istnieje kilka organizacji pozarządowych oferujących zintegrowaną pomoc dzieciom – ofiarom krzywdzenia, których działania są przykładem dobrej praktyki. Nadal jednak brakuje środków przeznaczanych na takie usługi przez państwo. Ponadto obserwuje się koncentrację tego rodzaju usług w największych miastach Litwy.

Można wskazać wiele problemów utrudniających poprawę systemu interwencji w przypadkach krzywdzenia dzieci. Są to między innymi: niewystarczająca liczba specjalistów, ogromne zróżnicowanie kompetencji i kwalifikacji specjalistów oraz na ogół niewystarczająca – choć poprawiająca się – współpraca interdyscyplinarna. W większości wypadków współpraca rozpoczyna się zbyt późno, instytucje pracują niezależnie od siebie, brakuje koordynacji i regularnych spotkań interdyscyplinarnych. Nazbyt często zaniedbywane jest również ciągle monitorowanie danego przypadku. Specjaliści poświęcają zbyt mało uwagi działaniom

profilaktycznym i rozpoznawaniu krzywdzenia emocjonalnego.

Jednym ze sposobów rozwiązywania tego problemu jest upowszechnianie specjalistycznej wiedzy i umiejętności wśród profesjonalistów pracujących w różnych rejonach i gminach. W latach 2011–2012 Centrum Pomocy Dzieciom zainicjowało i zorganizowało długofalowe, dwustu-godzinne szkolenia dla 23 profesjonalistów różnych specjalności (specjalistów ds. ochrony praw dziecka, pracowników socjalnych, pedagogów społecznych, psychologów) z 11 gmin. Szkolenie teoretyczne i praktyczne obejmowało pełen zakres zagadnień związanych z rozpoznawaniem krzywdzenia dzieci, interwencją i współpracą interdyscyplinarną. Szkolenie było częścią programu „Ochrona prawa dzieci – ofiar przestępstw do pomocy psychologicznej i przyjaznych procedur przesłuchania”. Po zakończeniu szkolenia uczestniczący w nim specjaliści przejawiali większą

gotowość do organizowania i udzielania pomocy dzieciom oraz dzielenia się wiedzą z innymi specjalistami pracującymi w tej samej gminie.

Opisane przykłady dobrej praktyki pokazują, że istnieją skuteczne sposoby ulepszenia systemu

zapobiegania krzywdzeniu dzieci oraz interwencji w przypadkach krzywdzenia. Naszym celem jest uczynienie z tych pozytywnych przykładów stałego elementu systemu ochrony dzieci.

Bibliografia

Paramos vaikams centras (2012). *Vaiką žalojantis elgesys: metodinis vadovas specialistams*.

Paramos vaikams centras (2012). *Kaip apsaugoti šeimas, turinčias mažų vaikų: ikviepiantys gerosios praktikos pavyzdžiai*.

Glaser, D., Prior, V. (2012). *Principles of Good Practice in Child Protection: Guidebook*.

Preventing child abuse in Lithuania – intervention and prevention

The paper describes examples of good practice in child abuse prevention and intervention. The presented programmes have been implemented by the Child Support Centre, an NGO in Vilnius. This organization is committed to making such activities an integral part of the child protection system.

KEYWORDS:

CHILD, PREVENTION, MALTREATMENT, INTERDISCIPLINARY INTERVENTION, LITHUANIA

CYTOWANIE:

Daniūnaitė, I., Kašlėjūtė, G., Kurienė, A., Petkutė, E. (2013). Przeciwdziałanie krzywdzeniu dzieci na Litwie – interwencja i profilaktyka. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(4), 65–77.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne Bez utworów zależnych 3.0 Polska.